

Девальвація спроможності

Василь Юрчишин,
директор економічних програм Центру Разумкова

Президентські вибори у США стали головною світовою подією осені 2024 р. і «природнім» чином витіснили на другий план решту політично значимих процесів, які мають також відігравати вагомую роль у формуванні і діяльності міжнародних інститутів, принаймні у коротко- і середньостроковій перспективі. Втім, можливо витіснення і відбулося саме тому, що, виявляється, не такий вже й значимий вплив мають такі інститути у сучасних стрімких глобальних трансформаціях.

Упродовж всього трьох тижнів – наприкінці жовтня - середині листопада 2024 р. – відбулися два саміти глобального рівня – БРІКС+ і G-20 – головний зміст яких мав би бути націлений на вироблення базових засад нового світового (економічного) порядку. У дійсності ж обидва саміти залишились практично непомітними, принаймні не спричинили значимі дискусії у світовому політикумі. Більше того, вкрай низька результативність вказаних самітів на тлі безумовного впливу американських виборів на глобальні процеси, підтверджують високу ймовірність того, що значна частина світових і регіональних союзів та альянсів незабаром взагалі припиниться своє існування, а між іншими (як «уцілюють») посиляться суперечності і протистояння (що, зрештою, також призведе до їх периферизації).

Загалом, слід зазначити, що особливістю самітів останнього десятиліття є те, що вони відбувалися в умовах значних економічних змін і викликів, які послідовно змінювали звичну (сформовану упродовж останніх десятиліть) картину економічної карти світу. Так, після Глобальної фінансової кризи 2008-2009 рр. (ГФК) провідні розвинуті країни (насамперед, європейські), які упродовж попереднього півстоліття були взірцями соціально-економічного розвитку, помітно послабили економічну динаміку, що водночас загальмувало покращення добробуту їх національних домогосподарств.

Поряд з цим, дедалі помітніше у глобальному політичному та економічному просторі заявляли про себе великі висхідні країни, модель економічного зростання і розвитку яких передбачала активне втручання у економічні процеси державних інститутів, чим забезпечувались конкурентні переваги і формувалось підґрунтя стійкого зростання, що, втім, не означало скорочення розриву у добробуті розвинутих і висхідних країн¹. Однак, не заважало висхідним країнам вимагати впровадження дієвих механізмів перерозподілу світового багатства для забезпечення економічної справедливості. Зауважимо, що складність у частині справедливості значною мірою пов'язується із тим, що у багатьох випадках під її (справедливості) гаслами виступали автократичні чи навіть тоталітарні державні утворення, які не мали і не мають жодного відношення до неї (справедливості) і з тим – посилюючи розриви між популістичними деклараціями і втіленням практичної політики добробуту.

Зрештою, нарощування вказаних суперечностей не лише не призводило до зменшення економічних розривів між країнами, але й посилювало дієвість чинників і складових, які згубно діяли на політичну злагоду загалом.

Зростаюча політична поляризація. ГФК, яка чи не найбільше вразила провідні розвинуті країни, фактично сигналізувала про новий етап глобальних економічних і фінансових трансформацій. Якщо до цього позитивна динаміка провідних країн синергетично сприяла глобальному економічному зростанню, то надалі суперечності і протиріччя поширювалися і загострювалися між різними країнами та альянсами швидше, ніж вдавалося їх гасити чи

¹ Геополітичні виклики та геоелектронічні зсуви. / Центр Разумкова, Червень 2024. – <https://razumkov.org.ua/statti/geopolitychni-vyklyky-ta-geoekonomichni-zsuvy>.

нейтралізувати, що замість скоординованої співпраці між країнами означало пошук винних у соціально-економічному гальмуванні кожної з них.

Такі «розриви» провокували зростання політичної невизначеності не лише між по різному політично налаштованими країнами, але і між недавніми союзниками. Що, своєю чергою, означало послаблення і втрату авторитету міжнародних інститутів, з якими пов'язувалися вигоди глобалізації – ООН, Світовий банк, Світова організація торгівлі, Міжнародна організація праці та ін.²

Хоча при входженні у 2020-і роки все ще залишались (дещо сумнівні проте все ж слабкооптимістичні) очікування, що саме представницькі міжнародні інституційно визнані форуми та зібрання найвпливовіших країн зможуть формулювати і розв'язувати складні проблемні завдання, забезпечуючи мирний збалансований розвиток людства.

Однак, перший же глобальний шок значною мірою спростував такі очікування. Коронавірусна криза 2020-2021 рр. стала і чинником і лакмусовим папірцем, яка чітко проявила, *з одного боку*, неспроможність світових інститутів (насамперед ООН та його спеціалізованих підрозділів, Міжнародної організації охорони здоров'я) захистити людство від глобальних пандемічних загроз, *з іншого* – намагання окремих країн отримати економічні (а з ними і політичні чи дипломатичні) вигоди в обмін на доступ до лікування (що по суті означало використання медичних засобів у якості зброї).

І хоча протидія коронавірусу сприяла зміцненню і посиленню уваги урядів до зростаючої взаємозалежності між економікою і безпекою, однак практика використання економічних потреб і можливостей у якості зброї набувала ширшого забарвлення. Що ще яскравіше проявилось з початком російської агресії проти України, де предметом збройного шантажу міжнародної спільноти виступали продукти харчування, створювані перешкоди поставок української аграрної продукції на світові ринки³.

Коронавірусний шок також вперше продемонстрував, що жоден міжнародний інститут, включно з ООН чи Захисту та Охорони здоров'я, не спромігся стати антикризовим центром чи координуючим центром протидії пандемії. І тут через неспроможність світових інститутів, у результаті чого значна частина висхідних країн не могла розраховувати на належну допомогу, виграв дістався одній країні – Китаю, який, запровадивши т.зв. «маскову дипломатію»⁴, значно зміцнив свої позиції у країнах Південної Америки, Східної Азії та Африки. Чим додатково розширив політичне дискусійне поле – яка політична система чи політичний устрій здатні ефективніше впливати на протидію чи нейтралізацію зовнішніх шоків⁵.

² Як відображення зростаючої слабкості глобальних інститутів, які в останні десятиліття відігравали важливу роль у світовому розвитку, стало ідеологічне обґрунтування і практичне формування нових «альтернативних» інститутів. Так, на роль Світового банку у висхідних країнах Азії та Африки дедалі впевненіше претендує Азійський банк інфраструктурних інвестицій (АІІВ), а МВФ напевне витіснятиметься Азійським валютним фондом (АМФ), інтерес до практичного започаткування якого Китай не приховує.

³ Yakymenko Y., et al. International Support To Ukraine For Provision Of The Global Food Security. / TF1: PEACE, SECURITY AND GLOBAL GOVERNANCE. – <https://think7.org/international-support-to-ukraine-for-provision-of-the-global-food-security/>.

⁴ Fuchs A. China's mask diplomacy: Political and business ties facilitate access to critical medical goods during the coronavirus pandemic. – <https://voxeu.org/article/china-s-mask-diplomacy>.

⁵ Упродовж пандемії, поряд з посиленням авторитарних тенденцій, завдяки яким ніби-то вдавалось ефективніше вирішувати антикоронавірусні проблеми, не менш виразно пропагувалися і поширювалися, *з одного боку*, популістичні гасла і вимоги, *з іншого* — жорсткі обмежуючі заходи, у т.ч. з використанням технологічних досягнень, спрямовані ніби-то на захист національної економіки від можливих зловживань і зовнішніх шоків. – Працюючи над коронавірусними помилками? / К.: Центр Разумкова, 2022, <https://razumkov.org.ua/statti/pratsiuiuchy-nad-koronavirusnymy-pomylkamy>.

Російська агресія проти України також мала суперечливе сприйняття у різних країнах, у т.ч. тих, які опікувались глобальною безпекою і справедливістю. Навіть у Європі війна початково була сприйнята як «конфлікт» обмеженого впливу. І замість швидких дій у перші ж дні агресії найчастіше лунали звичні чергові стурбованості. А слабка узгодженість позицій країн-членів НАТО (коли одна країна спроможна заблокувати вкрай необхідне рішення, не особливо турбуючись про наслідки і ризики для світового розвитку) взагалі могла призвести до катастрофічних наслідків у Європі. Втім, цього разу демократичні країни зуміли розпізнати масштаби загроз і визначилися з практичними механізмами партнерської допомоги Україні.

Важливо також вказати, що війна в Україні відіграла значиму роль у попередженні держав стосовно того, що у сучасному світі зовсім не виключена агресія авторитарного режиму проти однієї демократичної країни (а можливо і системи демократії загалом)⁶, тому й засоби для стримування загарбницьких дій мають зміцнюватися, так само як повинні зміцнюватися можливості надання допомоги, а також скоординованість партнерських країн і світової спільноти загалом у протидії агресії⁷.

Також звернемо увагу на те, що події в Україні по суті прискорили стратегічне затвердження двох цивілізаційних угруповань – демократичного і авторитарного, а також способів співіснування двох вказаних світів, у т.ч. вибором стратегічного партнера, цінностей, які цей партнер пропонує світу, допустимим рівнем компромісів між проголошуваними цінностями і економічними вигодами.

У цьому контексті дедалі чіткіше проявлялась значимість провідних розвинутих країн, об'єднаних у групу G-7. З чим виникали підстави сподіватись, що й інші, можливо навіть ширші, інституційні утворення проявлять належну ініціативу у зміцненні світового економічного і політичного порядку.

Структурні особливості G-20, економічне послаблення G-7. Серед міжнародних інституційних утворень, які (очікувалося) мали б відігравати визначальну роль у формуванні і забезпеченні стійкого і привабливого економічного порядку, виокремлюється група G-20, у якій об'єднані провідні країни світу – найкрупніші розвинуті країни G-7, а також великі висхідні країни, які (після нещодавнього залучення нових членів) утворили БРІКС+ (таблиця «*Країни-члени G-20*»⁸)⁹.

Відповідним чином, саміти G-20 мали б відігравати роль головного форуму з міжнародного економічного співробітництва, а відтак суттєво впливати на формування економічної політики в усьому світі. Нагадаємо, країни G-20 виробляють близько 80% світового ВВП, експортують 60% світового високотехнологічного експорту, мають виключний вплив на вирішення глобальних економічних питань, включаючи фінансову стабільність і сталий розвиток¹⁰.

⁶ Політичні, економічні і структурні наслідки російської агресії для України і світової спільноти. Завдання економічного відновлення України у повоєнний період з врахуванням євроінтеграційних пріоритетів. / К.: Центр Разумкова, 2023,
https://razumkov.org.ua/images/2023/04/21/2023_04_consequences_of_the_war_for_ukraine.pdf.

⁷ Nagashima A. To Overcome This Once-in-a-Century Crisis of War and Plague. –
<http://www.gfj.jp/e/commentary/220722.html>.

⁸ У таблиці подані лише країни-члени. Членом G-7 також є Європейський Союз, а постійними учасниками зустрічей «двадцятки» є МВФ, Європейський центральний банк та Світовий банк. У вересні 2023 р. Африканський союз отримав статус постійного члена групи G-20.

⁹ Тут і далі, якщо не вказано інше, для міжнародних порівнянь використані дані, наведені у *World Bank Indicators* – <https://data.worldbank.org/indicator/>, Trading Economics. –
<https://tradingeconomics.com/stream>.

Також для позначення економік використовуються встановлені Світовим банком трилітерні міжнародні скорочення, представлені у таблиці «*Країни-члени G-20*».

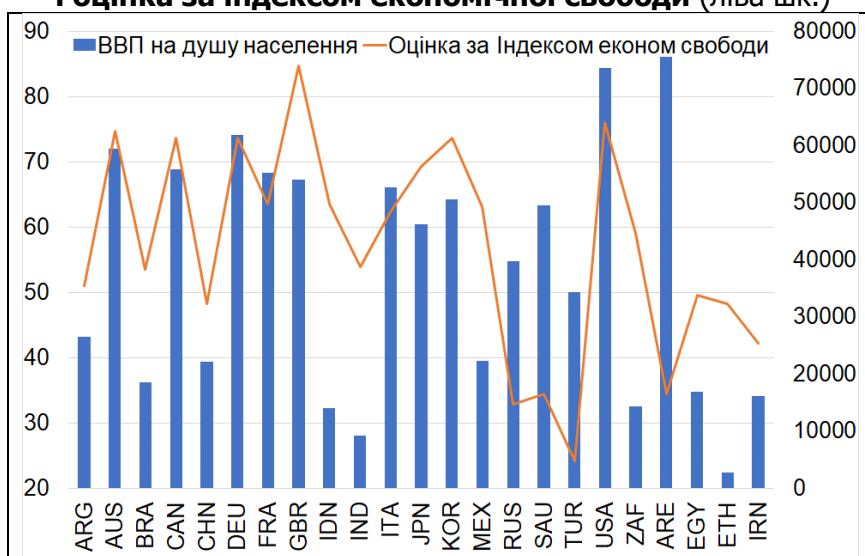
¹⁰ Ribeiro C. Expectations for the 2024 G20 Summit: Will Geopolitics Interfere with Progress? –
<https://apcoworldwide.com/blog/expectations-for-the-2024-g20-summit/>.

Зауважимо, хоча рішення G-20 не є юридично обов'язковими, вони є важливими політичними сигналами та орієнтирами для міжнародного співробітництва.

Країни-члени G-20, 2023

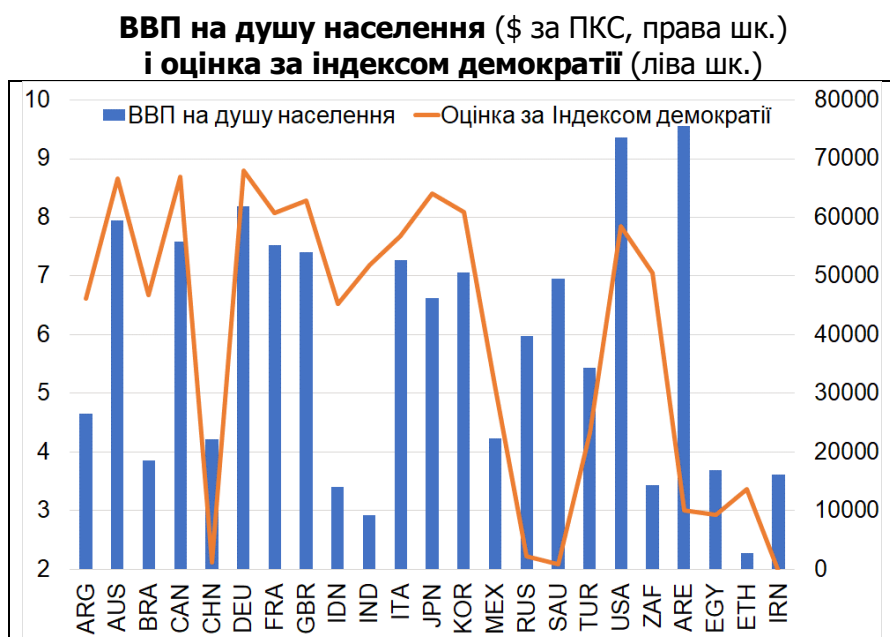
Країна	Міжнародне позначення країни і група	ІЛР	ВВП, \$ млрд	ВВП на душу, \$ ПКС	Високотехнологічний експорт, % світового
Аргентина	ARG	0,849	640,6	26 467	0,0
Австралія	AUS	0,946	1723,8	59 456	0,2
Бразилія	BRA – БРІКС+	0,760	2173,7	18 554	0,2
Канада	CAN – G-7	0,935	2140,1	55 818	0,8
Китай	CHN – БРІКС+	0,788	17794,8	22 135	27,3
Німеччина	DEU – G-7	0,950	4456,1	61 909	6,1
Франція	FRA – G-7	0,910	3030,9	55 214	2,8
Велика Британія	GBR – G-7	0,940	3340,0	54 126	1,9
Індонезія	IDN	0,713	1371,2	14 073	0,2
Індія	IND – БРІКС+	0,644	3549,9	9 172	0,8
Італія	ITA – G-7	0,906	2254,9	52 700	1,1
Японія	JPN – G-7	0,920	4212,9	46 268	3,4
Південна Корея	KOR	0,929	1712,8	50 572	5,9
Мексика	MEX	0,781	1788,9	22 367	2,2
росія	RUS – БРІКС+	0,821	2021,4	39 754	0,3
Саудівська Аравія	SAU	0,875	1067,6	49 568	0,0
Туреччина	TUR	0,955	1108,0	34 414	0,2
США	USA – G-7	0,927	27360,9	73 637	4,9
Південна Африка	ZAF – БРІКС+	0,717	377,8	14 284	0,1
<i>Нові члени БРІКС+</i>					
Об'єднані Арабські Емірати	ARE – БРІКС+	0,937	504,2	75 627	0,1
Єгипет	EGY – БРІКС+	0,728	395,9	16 961	0,0
Ефіопія	ETH – БРІКС+	0,492	163,7	2 802	0,0
Іран	IRN – БРІКС+	0,780	401,5	16 154	0,0

ВВП на душу населення (\$ за ПКС, права шк.) і оцінка за індексом економічної свободи (ліва шк.)

Своєю чергою, розвинуті країни-члени G-7 порівняно з більшістю інших країн «синхронно» мають значно вищими показники ВВП на душу населення (у порівняльних цінах за паритетом купівельної спроможності), значення індикаторів людського розвитку (ІЛР) та економічної свободи, а також характеризуються кращими показниками дотримання демократії (діаграми

«ВВП на душу населення і оцінка за індексом економічної свободи», «ВВП на душу населення і оцінка за індексом демократії»).

Поряд з цим, звернемо увагу (таблиця «ВВП G-7 і БРІКС+»), що:

- величина сумарно створюваної доданої вартості (ВВП) у світових поточних цінах країн G-7 помітно перевищує відповідну величину країн БРІКС+;
- оцінки ВВП з врахуванням паритету купівельної спроможності (ПКС) вказують на помітне перевищення обсягів країн БРІКС+ над обсягами країн G-7;
- у США формується понад 60% доданої вартості створюваної у G-7, частка ж ВВП Китаю перевищує 70% ВВП БРІКС+. Тобто саме США і БРІКС визначають економічну могутність блоку провідних розвинутих країн і великих висхідних країн, об'єднаних у БРІКС+.

ВВП G-7 і БРІКС+

	ВВП \$ млрд за поточним курсом	ВВП \$ млрд за ПКС
G-7	46 795,8	48 452,0
G7 / USA	19 434,9	23 789,7
БРІКС+	27 382,9	59 451,2
БРІКС+ / CHN	9 588,1	28 224,5

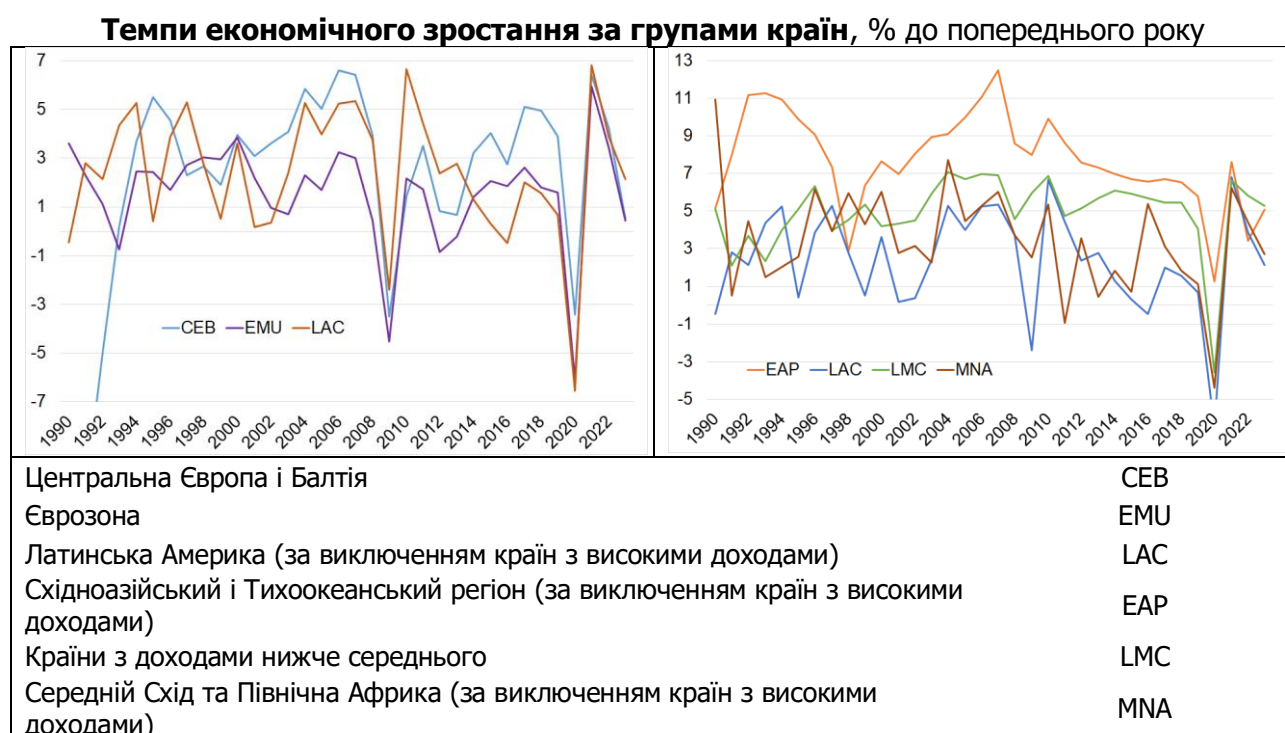
Одразу зазначимо (докладніше повернемося далі), що така структура (відверте домінування США і Китаю, відповідно в обох групах) може стати джерелом посилення економічних і політичних дисбалансів не лише між США і Китаєм, між G-7 і БРІКС+, а й у середині кожної групи. І якщо для висхідних країн економічне домінування Китаю «природньо» підкреслює і політичну впливовість, то для розвинутих демократичних країн це радше формує виклики, про які раніше не йшлося, оскільки трансатлантична злагода не піддавалась сумніву. Сьогодні ж дедалі більше занепокоєння викликає економічна відносна слабкість G-7¹¹, яка

¹¹ Середній щорічний дохід європейця на 30% менше за дохід американця. Майже всі новітні індустрії розвиваються на північноамериканському континенті. За останні 50 років у Європі не було засновано компанії, що отримала б капіталізацію понад \$100 млрд. Серед 50 найбільших технологічних компаній світу – лише чотири європейські. У 2023р. ЄС витратив лише 4,5% оборонного бюджету на R&D, США – 16%. – Докладніше див.: Яхонтов С. Страус на ім'я Європа, або Чим Трамп зарадить Старому світу, <https://mind.ua/publications/20281688-straus-na-im-ya-evropa-abo-chim-tramp-zaradit-staromu->

супроводжується значними (і зростаючими) суперечностями між США і ЄС. Оскільки саме союз США і ЄС є цементуючою основою демократичного альянсу, то будь-які непорозуміння можуть створювати ризики глобального рівня.

Більше того, поглиблення суперечностей між визнаними демократичними країнами взагалі посилюватиме розчарування у лідерстві розвинутих країн у формуванні нового світового економічного порядку і може ставити під сумнів їх стратегічну спрямованість для держав, зорієнтованих на демократичні цінності.

Оскільки як глобальне зростання, так і зростання в окремих країнах і групах країн в останні 10-15 років сповільнилося, що особливо відчули країни із середнім і нижче середнього рівня доходів (діаграма «*Темпи економічного зростання за групами країн*»), то це дає «гарні» підстави звинуватити у такому погіршенні провідні розвинуті (демократичні) країни, які мали б забезпечувати або стійке глобальне зростання, або ж масове розподілення багатства на користь висхідних країн¹². Саме на цьому значною мірою ґрунтується вимога найбільших висхідних країн (Китай, Індія) у перегляді існуючого світового економічного (а з тим і політичного) порядку¹³.

Однак, оскільки сповільнення економічної динаміки є неоднорідним, то й вплив на доходи є різним. Так, після ГФК країни Центральної та Східної Європи (які стали новими членами ЄС) і висхідні країни лише Азійсько-Тихоокеанського регіону продемонстрували практично безшокове зростання. Решта ж висхідних країн у інших регіонах (Південній Америці, Середньому Сході, Африці) у «кращому разі» лише незначним чином покращили свої економічні здобутки (діаграма «*ВВП на душу населення за групами країн*»), що жодним чином не зменшувало розриви у рівнях життя у розвинутих країнах і переважній більшості висхідних.

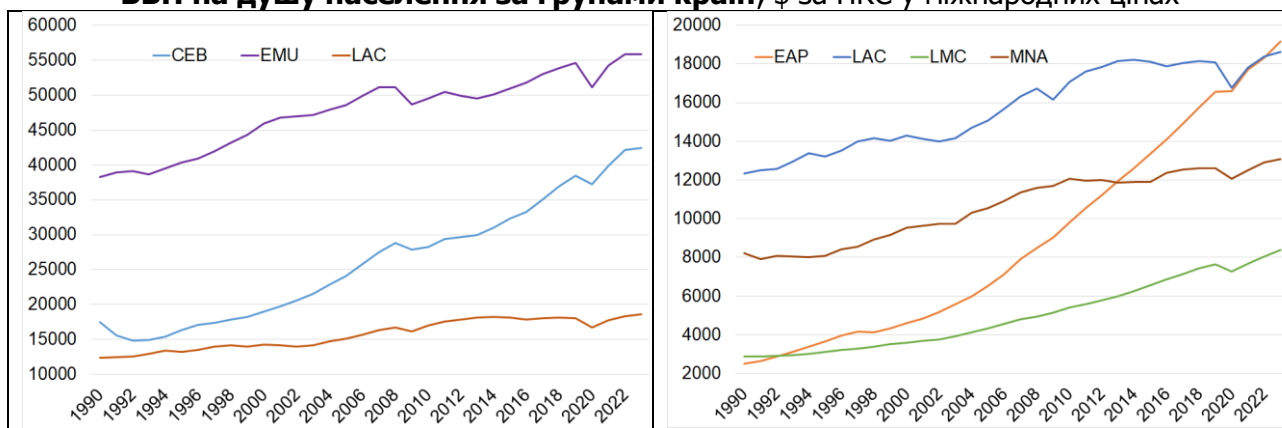
[svitu?utm_source=eSputnik-](https://svitu?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=Newsletter_22/11&utm_content=835332989)

[promo&utm_medium=email&utm_campaign=Newsletter_22/11&utm_content=835332989.](https://svitu?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=Newsletter_22/11&utm_content=835332989)

¹² Escaping a democratic recession. – [https://www.thersa.org/rsa-journal/2024/issue-2/escaping-a-democratic-recession.](https://www.thersa.org/rsa-journal/2024/issue-2/escaping-a-democratic-recession)

¹³ Danesi M., et al. Do the BRICS Have a Plan? – [https://www.ispionline.it/en/publication/do-the-brics-have-a-plan-188900.](https://www.ispionline.it/en/publication/do-the-brics-have-a-plan-188900)

ВВП на душу населення за групами країн, \$ за ПКС у міжнародних цінах

В таких умовах могла ставилась під сумнів взагалі модель глобального економічного розвитку (економічних і гуманітарних свобод, вільного підприємництва), провідниками якої були розвинуті країни, а з тим і ефективність світових моделей розвитку, створюваних в інститутах, де домінували ті ж самі розвинуті країни. Відтак, і реакція багатьох висхідних країн дедалі більше проявлялась у втраті демократичних орієнтирів, зокрема (що вже стає ознакою часу) – наростанні підтримки відверто недемократичних рухів, що маскуються як під правий, так і під лівий політичні спектри. Причому, не лише у висхідних країнах, але (як не прикро визнавати) й тих, у яких демократичні цінності вважались доброю традицією.

Вказані зміни суспільно-політичних настроїв і послаблення традиційних демократичних рухів чітко проявились у період передвиборчого періоду навіть у США. Більше того, на переконання ряду міжнародних експертів, переобрання Трампа може спровокувати навіть посилення політичних рухів крайніх спектрів. Особливо від цього може постраждати європейська демократія, яка довгий час залишалася надійно захищеною демократичними цінностями, однак не змогла убезпечитись від політичних ускладнень у найбільших країнах ЄС¹⁴.

Водночас, крім внутрішнього послаблення перед європейськими економіками і європейським суспільством дедалі жорсткішими проявляються виклики, пов'язані з послабленням трансатлантичної солідарності¹⁵, які у висхідних країнах можуть спричинити сумніви у лідерстві євроатлантичної цивілізації.

В таких умовах, розуміння багатьма висхідними країнами відмінності систем їх державного управління і демократичних чи гуманітарних цінностей від таких систем притаманних розвинутим демократичним країнам, може слугувати підґрунтям (особливо, якщо є зовнішній «підбурювач» до змін) для об'єднання з метою виклику існуючому світовому порядку¹⁶. І можна зрозуміти привабливість моделі економічного зростання і розвитку, яка базується на приватному підприємстві, однак з активним втручанням у економічні процеси державних інститутів (з елементами т.зв. керованого капіталізму), оскільки вона спрацювала в ряді країн Азійсько-Тихоокеанського регіону¹⁷, насамперед у Китаї. Однак, при цьому упускається,

¹⁴ Mogherini at BSC: One effect of Trump's win will be EU accepting new members. –

<https://europeanwesternbalkans.com/2024/11/18/mogherini-at-bsc-one-effect-of-trumps-win-will-be-eu-accepting-new-members/>.

¹⁵ Feaver P. How Trump Will Change the World. – https://www.foreignaffairs.com/united-states/how-trump-will-change-world?s=ESPZZ004NX&utm_medium=promo_email&utm_source=edit&utm_campaign=special_send_electio

[n24_prospects&utm_content=20241106&utm_term=ESPZZ004NX](https://www.foreignaffairs.com/united-states/how-trump-will-change-world?s=ESPZZ004NX&utm_medium=promo_email&utm_source=edit&utm_campaign=special_send_electio_n24_prospects&utm_content=20241106&utm_term=ESPZZ004NX).

¹⁶ Danesi M., et al. Do the BRICS Have a Plan? – <https://www.ispionline.it/en/publication/do-the-brics-have-a-plan-188900>.

¹⁷ Різноманітні варіанти такої «національно-центричної» моделі були привабливими для більшості висхідних країн (багато з яких раніше мали «статус» підпорядкованої периферії), для яких авторитарне управління економічними процесами було зрозумілим і прийнятним. – Ідеологічні особливості оновлення

що у випадку Китаю метою прискореного зростання є не стільки потреби економічного змагання, скільки витіснення США з позицій світового економічного (і політичного) лідера, що зовсім не означає покращення світового економічного порядку.

Зрештою, й утворення БРІКС+ радше віддзеркалює потреби політичного переустрою світу, аніж декларовані економічні (справедливі) трансформації.

Викривлене дзеркало казанського саміту БРІКС. Хоча, як вказано, сьогодні БРІКС+ економічно зміцнюється (таблиця «ВВП G-7 і БРІКС+»), однак водночас продукує і низку глобальних дезорієнтирів, оскільки таке зміцнення переважно відбувається за рахунок утримання високої економічної динаміки Китаю. Решта ж країн (навіть Індія) поки суттєво поступаються Китаю і не мають визначального впливу на світову економічну і технологічну динаміку. Так, ВВП Індії складає близько 20%, Бразилії близько 12% ВВП Китаю, відповідно. У той час, як експорт Китаю високотехнологічної продукції перевищує 27% світових обсягів, сукупний експорт такої продукції решти членів не перевищує 1,5% (таблиця «Країни-члени G-20»).

При цьому, країни БРІКС+ не мають значимих спільних торговельних інтересів (товарообіг між рештою країн, крім Китаю, досить незначний), а тому й не зможуть сформувати стійкі політико-економічні вимоги у частині нового економічного порядку і оновлення торговельних та капітальних потоків, до яких могли б приєднатись інші висхідні країни.

Це однак не перешкоджає формувати спільну віру важливих висхідних (особливо нових) гравців у те, що міжнародний порядок, заснований на правилах демократичного світу, і особливо система глобального економічного управління, суперечить їхнім інтересам і фундаментально застарілий. Такі хибні (проте підживлювані) уявлення напевне спричинятимуть ускладнення пошуку раціональних економічних рішень. Тим більше, що висхідні країни (насамперед ті, які тяжіють до автократичного лідерства) у протилежність розвинутих країнам ще не мають належного досвіду скоординованих рішень (радше можна спостерігати намагання підпорядкування одних країн інтересам інших)¹⁸.

Що й підтвердила виразно низька результативність казанського саміту БРІКС+ у жовтні 2024 р.

Саміт БРІКС+, який відбувався у росії майже на місяць раніше Саміту G-20 насправді мав інші цілі, ніж офіційно проголошувалося. Ледь не єдиними реальними результатами, *по-перше*, стала відверта демонстрація того, що путін користується досить широкою підтримкою у незахідному світі, *по-друге* – масовість участі у антизахідному, антиамериканському заході вказує, що сфера автократій має достатньо прибічників¹⁹, що зможе стати ознакою нової світової архітектури. Принаймні сьогодні ні в кого не викликає подиву «картинка» світу, який розпадається на конкуруючі блоки завдяки посиленню геополітичного суперництва між Сходом і Заходом і зростаючому взаємному відчуженню між Північчю і Півднем²⁰.

Тому саміт G-20, який проходив майже одразу після саміту БРІКС+, цілком співвідносився з перевіркою на «слабку ланку» чинного світового порядку, де Пекін і Москва могли отримати відкриту глобальну платформу для консолідації антизахідної противаги G7, з подальшим

економічних свобод. / К.: Центр Разумкова, 2024, <https://razumkov.org.ua/statti/ideologichni-osoblyvosti-onovlennia-ekonomichnykh-svobod>.

¹⁸ У союзах, альянсах, об'єднаннях, де провідні ролі належать розвинутих країнам, також існує диференціація у доходах учасників. Однак, по-перше, така диференціація є значно меншою, по-друге – демократичні країни вже виробили і мають довгу історію досягнення компромісних рішень демократичним шляхом.

¹⁹ Danesi M., et al. Do the BRICS Have a Plan? – <https://www.ispionline.it/en/publication/do-the-brics-have-a-plan-188900>.

²⁰ Що саміт БРІКС принесе Україні? / К.: Центр Разумкова, 2023 р. – <https://razumkov.org.ua/images/2023/07/27/2023-PAKT-2.pdf>.

руйнуванням фундаментального сенсу існування G20. На сьогоднішній день блок БРІКС+ більш ефективно сигналізує про те, проти чого він виступає, а саме проти продовження домінування Заходу в архітектурі глобального управління, ніж за що він виступає. Розробка послідовного, позитивного порядку денного для реформування світового порядку та розвитку міжнародного співробітництва, ймовірно, не є принциповим завданням для ряду країн БРІКС+, яке (завдання) лише ускладнюватиметься при поповненні коаліції новими країнами з дуже різними політичними інститутами, економічними моделями, культурними системами та національними інтересами²¹.

Тут не розглядаються об'єднуючі і роз'єднуючі чинники функціонування БРІКС+. Звернемо увагу лише на окремі політичні особливості. Згідно класифікації країн за рівнем демократії (діаграма «ВВП на душу населення і оцінка за індексом демократії»), серед країн-засновників БРІКС+ виокремлюються три недосконалі демократії (Бразилія, Індія, Південна Африка), а також дві великі авторитарні країни (Китай і Росія, яка вже має виразну тоталітарну сутність).

Це підкреслює, що не лише економічно, але й політично, по-перше, стратегічні цілі БРІКС+ цілком різняться, по-друге – спроможність до взаємоузгоджень виглядає сумнівною, радше країни будуть схильні до пошуку «третьох» вигод, що проявлялось і до сприйняття війни в Україні. Хоча Бразилія, Індія та Південна Африка не надто підтримували засудження демократичними країнами агресії, вони все ж відкидали будь-яку конфронтаційну ідею приєднатися до Пекіна та Москви у протидію Заходу, прагнучи натомість максимізувати свою політичну свободу дій (насамперед, у відносинах з ЄС). Особливо це стосується Індії, яка розглядає БРІКС+ лише як один із важливих інструментів серед багатьох інших у просуванні своєї стратегії багатозгодження²².

Іншим красномовним прикладом безрезультативного пошуку бажаного рішення в казані стала демонстраційна спроба Росії активізувати проштовхування дедоларизації. Однак, навіть представлення «купюр» спільної валюти БРІКС+ не надто привернуло увагу. Натомість, для Китаю набагато привабливішою залишається ідея Азійського валютного союзу (AMF), оскільки провідна роль у формуванні політики AMF може відіграти вирішальну роль у китайських ініціативах стосовно дедоларизації глобального фінансового простору.

«Тестування» спроможності G-7. Певним чином очікувалось, що після саміту у казані країни БРІКС+ матимуть більш узгоджену позицію на саміті G-20 у Бразилії і зможуть продемонструвати зростання їх спроможності у підготовці і втіленні системних глобальних рішень.

Однак, зразу стало зрозуміло, що країни радше мають власні інтереси, які вкрай далекі від узгоджених поглядів і позицій. Так, серед ключових завдань виокремлювались наміри започаткувати послідовний процес реформування Ради безпеки ООН (насамперед у частині постійних і непостійних членів), оскільки (на переконання більшості) ця організація не справляється зі своїм основним завданням – підтриманням глобальної стабільності. Однак, до оголошення та узгодження проектів справа не дійшла, оскільки т.зв. «Група чотирьох» (Бразилія, Німеччина, Індія та Японія) активно лобювала розширення постійних місць для себе, а об'єднання 10 країн, до якого входять, зокрема, Пакистан, Італія, Туреччина й Мексика, мала намір добитися збільшення до 25 непостійних членів і подовжити строк їх перебування в Раді безпеки²³.

²¹ Patrick S. BRICS Expansion, the G20, and the Future of World Order. –

<https://carnegieendowment.org/research/2024/10/brics-summit-emerging-middle-powers-g7-g20?lang=en>.

²² Danesi M., et al. Do the BRICS Have a Plan? – <https://www.ispionline.it/en/publication/do-the-brics-have-a-plan-188900>.

²³ Закіянов Д. Голод, ожиріння, надприбутки мільярдерів і «втома» від війни в Україні: що ще не дає спокою делегатам саміту G20. – https://mind.ua/publications/20281737-golod-ozhirinnya-nadpributki-milyarderiv-i-vtoma-vid-vijni-v-ukrayini-shcho-shche-ne-dae-spokoyu-delegata?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=Newsletter_22/11&utm_content=835332989.

Важливе місце мали зайняти проблемні питання енергетичного переходу. Однак, замість рішучого документу ухвалена декларація виявилася надмірно загальною і радше засвідчує втрачені можливості представницького зібрання²⁴. Так, хоча в ній визнається «... необхідність збільшення кліматичного фінансування ... з різних джерел до трильйона доларів ...», однак так і не визначено, хто має робити найбільші внески. Звичайно, висхідні країни наполягають, що це зобов'язання розвинутих країн, які володіють запасами капіталів (у чому обмежені висхідні країни). Західні ж країни виходять з того, що Китай і багаті країни Близького Сходу мають приєднатися до них у внеску в глобальні фонди для пом'якшення наслідків зміни клімату (проти такого «приєднання» заперечують Бразилія та інші країни-члени Глобального Півдня)²⁵.

Однак, наявність «вільних» капіталів – це лише один бік конфліктного розгляду. Слід враховувати, що частка викидів CO₂, яка припадає на Китай, Індію і росію сягає 45% загальносвітових обсягів (таблиця «Глобальне забруднення...»). Тому й база екологічного оподаткування має враховувати такі дисбаланси. Що не може бути до вподоби зокрема Китаю оскільки одразу погіршить конкурентні позиції його національних промислових виробників.

Глобальне забруднення окремих країн-членів G-20, 2022

Міжнародне позначення країни	Емісія CO ₂ , млн т	Частка країни у світових викидах, %	Емісія CO ₂ на душу населення, т	ВВП на душу, \$ ПКС
BRA – БРІКС+	467	1,21	2,22	18 554
CHN – БРІКС+	12 667	32,88	8,89	22 135
DEU – G-7	674	1,75	8,01	61 909
IND – БРІКС+	2 693	6,99	1,89	9 172
JPN – G-7	1 083	2,81	8,66	46 268
RUS – БРІКС+	1 909	4,96	13,11	39 754
USA – G-7	4 854	12,60	14,21	73 637
IRN – БРІКС+	686	1,78	7,67	16 154

Неочікувано (проте цілком прогнозовано) дискусіям навколо кліматичного розгляду було завдано «удару» з боку США. Напередодні саміту у Бразилії новообраний Президент США оголосив, що зніме всі обмеження для американських компаній по видобутку енергетичних ресурсів (нафти, газу), чим збільшить пропозицію таких ресурсів, а також зіб'є ціну на міжнародних ринках. Зрозуміло, за таких умов стимули до зеленого переходу суттєво слабшають, а вірогідність посилення негативного кліматичного впливу зростає, що вимагатиме нових підходів до питань природоохорони і клімату.

Зауважимо, що у Бразилії на вказану заяву майбутнього Президента США слабо прореагували (вірогідно очікуючи, що це лише попередні декларації, які не обов'язково перейдуть у площину практичної політики), залишивши положення фінальної декларації розмитими. Однак це вкотре засвідчило, що виключення (або не належне врахування) позиції США означає свідоме програмування неуспіху навіть заходів високого рівня.

Критичними могли стати дискусії стосовно відображення у результатах саміту ставлення до російської агресії проти України. Європейські делегати на саміті G20 у Бразилії були незадоволені рішенням (головуючого на саміті) президента Луїс да Сілви завершити переговори та оприлюднити остаточну заяву групи на день раніше (щоб скоротити колючі дискусії щодо війни в Україні). Вочевидь, зустрічі президента Бразилії у казані були «плідними»

²⁴ De Luca A. G20: occasione persa? – <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/g20-occasione-persa-191114>.

²⁵ Widakuswara P. Cracks emerge in G20 consensus over Ukraine as US ramps up aid. – <https://www.voanews.com/a/cracks-in-g20-consensus-over-ukraine-as-us-ramps-up-aid/7868375.html>.

для взаєморозуміння автократичних керівників держав і відповідних російсько-бразильських відносин²⁶. Відтак, все знову закінчилося закликами всіх сторін до миру.

А що ж європейці? Канцлер Німеччини вкотре пошкодував з приводу того, що комюніке G20 не підкреслило відповідальність Росії за початок війни в Україні²⁷, а у момент затвердження тексту під час завершення пленарного засідання лідерів Франції, Німеччини та США у залі просто не було. Нові способи демонстрації відповідальності G-20?

Останній епізод може слугувати доброю ілюстрацією того, що там де демократичні країни вагаються і занепокоюються у пошуку рішень, автократичні (а тим більше – тоталітарні) швидко діють, не особливо турбуючись про дотримання цивілізаційних правил і цінностей. Що визначає загальну неспроможність досягнення консенсусу демократичним шляхом стосовно глобальних конфліктів.

Звичайно, можна втішатись тим, що, не зважаючи на суперечності, глобальні саміти і форуми все ж відіграють позитивну роль у налагодженні хоча б часткового діалогу між різними світовими гравцями, насамперед тому, що альтернативи просто відсутні. Однак, є підстави стверджувати, що вказане є просто ілюзією, яка затьмарює тривожну реальність. І не виключено, що саміт у Бразилії був останнім, де ще були якісь сподівання на його результативність.

Згуртуюча роль України. Однак, наростання суперечностей між країнами, блоками, альянсами, що є однією з характеристик сучасності, радше ускладнюватиме пошук рішень, спрямованих на сталий мир і стійкий збалансований розвиток. Ситуація для України суттєво ускладнюється ще й тим, що в умовах війни цивілізаційні критерії набувають розмитості і можуть лише поглиблювати розриви між потребами досягнення копенгагенських політичних критеріїв (стійких демократичних інститутів, стабільної та неупередженої судової системи) та економічних критеріїв (повної конверсії національної економіки до європейської, здатності витримати конкурентний тиск спільного ринку ЄС).

Втім, для України такий клубок суперечностей може прискорити формування позитивних дороговказів. Так, Україна поки мало в чому може сподіватися на великі висхідні країни, які стурбовані власними економічними вигодами, а також конкуренцією навколо закріплення власного політичного і дипломатичного лідерства серед країн «глобального Півдня». Тому навряд чи є сенс приділяти багато уваги численним сценаріям «закінчення» війни, ініціаторами яких є висхідні країни, які ще недавно самі боролись за незалежність і потребували підтримку цивілізованого світу, а сьогодні намагаються виконувати миротворчу роль, не маючи для цього жодних підстав.

Україна, як і переважна більшість висхідних країн не може втрутитися у конкурентну економічну (а з тим і політичну) боротьбу провідних країн. Однак, власним прикладом може послідовно доводити, що зорієнтованість на провідні демократичні країни, їх політичні,

²⁶ На жаль, слід визнати, що позиція нинішнього очільника Бразилії завжди була проросійською. Ще у травні 2022 р. В інтерв'ю TIME у травні 2022 року Лула да Сілва заявив, що у вторгненні росії до України винен не лише Путін, а й США, ЄС та Зеленський, а Україні варто було відмовитися від шляху до ЄС і НАТО, а натомість вести переговори з Росією.

Президент Бразилії також запропонував передати окупований Крим росії, щоб зупинити її війну проти України. А США мають припинити «заохочувати війну» в Україні та «почати говорити про мир». (Звичайно, у якості головного миротворця він бачив себе.) червні 2024р. Лула да Сілва відмовився приїжджати на Саміт миру, організований Україною. – Brovko L. Reuters: Brazilian president cuts off G20 discussion on war in Ukraine, angering Europeans. – <https://babel.ua/en/news/112846-reuters-brazilian-president-cuts-off-g20-discussion-on-war-in-ukraine-angering-europeans>

²⁷ Paraguassu L., et al. Lula cuts G20 discussion short on Ukraine, irking Europeans. –

<https://www.reuters.com/world/lula-cuts-g20-discussion-short-ukraine-irking-europeans-2024-11-19/>

інституційні, гуманітарні та економічні цінності, інститути та ринки створює широкі можливості для боротьби проти імперських нападів.

Більше того, Україна вже продемонструвала, що спроможна стати каталізатором посилення і покращення взаєморозуміння і взаємодії цивілізованих країн. Нагадаємо, напередодні відкритої широкомасштабної агресії росії проти України більшість країн Заходу перебували на позиціях умиротворення агресора та спроб знайти компроміс, хай навіть за рахунок територіальних втрат України та перетворення її на сателіта Росії. Українська мужня боротьба за свободу і незалежність «змусила» змінити позиції Заходу, фактично утворивши проукраїнську антиімперську коаліцію²⁸.

Не зважаючи на суперечливе ставлення різних країн до російської агресії та вірогідних процесів її протікання, США, ЄС, НАТО та інші інститути, де визначальну роль відіграють розвинуті країни (ОЕСР, ЄБРР та ін.) отримали нові напрями для власного позиціювання і консолідації. Поряд з цим, війна в Україні відновила особливу роль США у формуванні і захисті світового порядку. Масштабність і цілеспрямованість заходів, які вжили США для допомоги Україні у 2022-2024 рр., довели значимість військової могутності США для демократичного світу²⁹. Сьогодні знову життєздатність України залежить від нових ініціатив США у допомозі Україні, результативність якої чітко співвідноситься з виваженістю політики США, її спроможності зміцнити глобальні демократичні основи.

І ще більший вплив Україна виявила на Європу. Боротьба України за незалежність і масштаби європейської допомоги, змусили сам Євросоюз реально усвідомити ризики від можливого розширення агресії на європейському континенті, переглянути власне ставлення до європейської безпеки і (як безпосередньої складової) допомоги Україні з тим, щоб надійно забезпечити безпеку демократичної Європи.

Тому 2025 р. цілком може стати новим каталізатором нової згуртованості провідних розвинутих країн, об'єднаних навколо нового етапу допомоги Україні. Тоді, можливо, і G-20 зможе оновитись і стати шанованим форумом вирішення глобальних проблем людства та його безпеки.

²⁸ Політичні, економічні і структурні наслідки російської агресії для України і світової спільноти. Завдання економічного відновлення України у повоєнний період з врахуванням євроінтеграційних пріоритетів. / К.: Центр Разумкова, 2023,
https://razumkov.org.ua/images/2023/04/21/2023_04_consequences_of_the_war_for_ukraine.pdf

²⁹ Carnegie Experts on the Ukraine War's Long Shadow. – <https://carnegieendowment.org/2023/02/23/>.